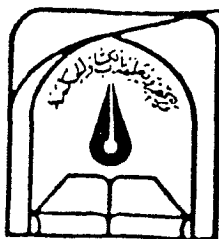

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده کشاورزی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی

عنوان:

بررسی مزیت نسبی استان آذربایجان غربی
در تولید سیب درختی

دانشجو:

حیدر - نیامش

استاد راهنما:

دکتر امیر حسین چیدری

استاد مشاور:

دکتر محمد قلی موسی نژاد

۱۳۸۷ / ۲ / ۲۱

مهر ۱۳۷۵

۴۶۰۶۳

تقدیم به:

- پدر فداکار و مادر مهربانم: آن دو انسان فرشته خصلتی که تمام مرارت های دوران تحصیلم را بجان خریدند تا مرا انسانی فرهیخته بار آورند.
- برادران و خواهرانم: که بدون پشتگرمی و محبت آنان این مهم به وقوع نمی پیوست.
- خانواده محترم همسرم: که همواره از دلگرمی آنان در این راه بهره جستهم.
- همسرم: که در تمام مراحل تدوین پایان نامه همواره مشوقم بودند.
- و همه پویندگان راه علم و فرزانتگی.

چکیده:

در مطالعه تحقیقی حاضر، «مزیت نسبی استان آذربایجان غربی در تولید سیب درختی» با استفاده از روش «هزینه منابع داخلی» ($DRC = Domestic Resource Cost$) و روش «نرخ حمایت موثر» ($EPR = Effective Protection Rate$)، در قالب سه سناریو مورد ارزیابی قرار گرفت.

در هر سه سناریو معلوم گردید که این استان در تولید محصول یاد شده دارای مزیت نسبی بوده (جدول شماره ۱) سیاست‌ها و دخالت‌های دولت در جهت پرداخت یارانه (سوبسید) بر نهاده‌های کشاورزی در کنار مداخله او در بازار محصولات کشاورزی از جمله سیب درختی (مستقیم یا غیر مستقیم)، به زیان تولید بوده و انگیزه باغداران را به ادامه پرورش سیب درختی تضعیف نموده است. دخالت‌های مستقیم و غیر مستقیم دولت در بازار این محصول نهایتاً منجر به تحمیل مالیات ضمنی بر تولید آن گردیده است.

ما در این تحقیق بیشتر توجه خود را معطوف نتایج حاصل از سناریوی اول نمودیم و به تحلیل حساسیت در شرایط تغییر قیمت جهانی سیب پرداختیم و به این نتیجه رسیدیم که در سال ۱۳۷۳ (سال مورد بررسی)، اگر قیمت جهانی این محصول (قیمت FOB) از ۳۰۰ دلار به ۲۵ دلار (به ازاء هر تن) سقوط می‌کرد، این استان کماکان در تولید سیب درختی دارای مزیت نسبی بود.

جدول شماره ۱: نتایج حاصل از سه سناریو

سناریو	ضرایب	DRC^1	NPI^2	NPC^3	EPC^4
سناریوی I	I	۰/۱۴	۰/۶۵	۰/۵۹	۰/۵۹
سناریوی II	II	۰/۳۶	۰/۷۲	۰/۵۹	۰/۵۷
سناریوی III	III	۰/۱۳	۰/۶۵	۰/۵۹	۰/۵۹

۱- هزینه منابع داخلی

۲- ضریب حمایت اسمی بر نهاده

۳- ضریب حمایت اسمی بر محصول

۴- ضریب حمایت موثر

واژه‌های کلیدی:

1- Comparative Advantage - Domestic Resource Cost - Protection Rate - Apple

۲- مزیت نسبی - هزینه منابع داخلی - نرخ حمایت - سیب درختی

تقدیر و تشکر:

با تأییدات خداوند متعال، پایان نامه حاضر در طی بیش از یک سال به ثمر رسید. سپاس بیکران خدای را که توفیق عطا فرمود تا بتوانم با انجام تحقیق حاضر قسمت کوچکی از دین خود را به این آب و خاک ادا نمایم.

به مصداق «من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق» وظیفه خود میدانم از زحمات پیگیر و مستمر اساتید ارجمندم در طی دوره کارشناسی ارشد صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. بلاشک در این راه از تلاشهای شبانه روزی اساتید محترم، جناب آقایان: دکتر امیر حسین چیدری، دکتر محمدقلی موسی نژاد، دکتر نوروزکhezادی، دکتر مرتضی قره باغیان و استاد معظم دکتر حمیدابریشمی بهره ها جسته ام، لذا بنا به فرمایش حضرت علی (ع) که فرمودند: «من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبدا»، خود را مرهون علم و تلاش آنان میدانم.

در استخراج نتایج آماری و ویرایش متون از مساعدت های بی شائبه همسرم، سرکار خانم مهندس شیوا وحیدراد بهره مند گشته ام که بدینوسیله از زحمات ایشان صمیمانه قدردانی می نمایم.

بدون تردید اگر عنایات برادرم آقای علی اصغر نیامنش و دوست گرانمایه جناب مهندس احمد جزینی نبود پایان نامه حاضر در زمانی اندک به این زیبایی تایپ نمی گردید، لذا جا دارد مراتب تشکر خود را از ایشان بپراز دارم.

در پایان از معاضدتهای پرسنل کادر اداری گروه اقتصاد کشاورزی و دانشکده کشاورزی دانشگاه مقدس تربیت مدرس، سپاسگزارم.

امید آن دارم که توانسته باشم گامی هرچند اندک در جهت اعتلای زادگاهم، آذربایجان سرافراز بردارم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول - طرح تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- شناسایی مسئله
۶	۳-۱- اهمیت موضوع مورد تحقیق
۷	۴-۱- منطقه مورد مطالعه
۹	۵-۱- اهداف تحقیق
۱۰	۶-۱- فرضیات تحقیق
۱۰	۷-۱- روش تحقیق
۱۱	۸-۱- مفهوم مزیت نسبی

فصل دوم: تحلیل وضعیت سیب در ایران و جهان

۱۶	۲-۱- تاریخچه پیدایش سیب در دنیا
۱۸	۲-۲- خصوصیات درخت سیب
۱۸	۲-۲-۱- ارزش غذایی سیب
۱۹	۲-۲-۲- خواص بتانیکی و واریته‌های مختلف آن
۲۰	۳-۲-۲- ارقام سیب
۲۲	۴-۲-۲- خصوصیات رقم گلدن دلشس

۲۳	۳-۲- تولید فرآورده‌های جانبی سیب
۲۴	۴-۲- مناطق سیب خیز ایران و جهان
۲۸	۵-۲- کیفیت باغهای سیب ایران
۳۲	۶-۲- تولید جهانی سیب
۳۵	۷-۲- تجارت جهانی سیب
۳۵	۱-۷-۲- صادرات سیب
۳۸	۲-۷-۲- واردات سیب
	۸-۲- نگاهی گذرا به عواملی که منجر به حضور و پایداری کشورهای صادرکننده
۴۱	سیب در بازارهای جهانی گردیده است.

فصل سوم - مروری بر ادبیات موضوع

۴۴	۱-۳- مطالعات انجام شده
۴۴	۱-۱-۳- مطالعات انجام شده در خارج
۴۶	۲-۱-۳- مطالعات انجام شده در داخل
۴۷	۲-۳- مبانی تئوریک
۴۷	۱-۲-۳- مقدمه
۴۹	۲-۲-۳- روش‌های مدرن اندازه‌گیری مزیت نسبی
۴۹	۱-۲-۲-۳- روش هزینه منابع داخلی (DRC)
۵۲	۲-۲-۲-۳- روش نرخ حمایت موثر (EPR)
۵۴	۳-۲-۳- ماتریس تحلیل سیاستی و نحوه محاسبه ضرایب
۵۴	۱-۳-۲-۳- ماتریس تحلیل سیاستی

۵۷	..... محاسبه ضرایب ۲-۳-۲-۳
۵۷	..... - ضریب هزینه منابع داخلی (DRC)
۵۸	..... - ضریب حمایت اسمی برنهاده (NPI)
۵۸	..... - ضریب حمایت اسمی بر محصول (NPC)
۵۹	..... - ضریب حمایت موثر (EPC)
۵۹	..... ۴-۲-۳-۴ ارزش گذاری عناصر تشکیل دهنده ماتریس
۶۰	..... ۳-۲-۴-۱- قیمت سایه‌ای کالاها قابل تجارب
۶۰	..... ۳-۲-۴-۲- قیمت سایه‌ای عوامل داخلی تولید
۶۱	..... - قیمت سایه‌ای نیروی کار
۶۱	..... - قیمت سایه‌ای زمین
۶۱	..... - قیمت سایه‌ای آب
۶۱	..... ۳-۲-۵- نرخ ارز واقعی
۶۳	..... ۳-۲-۶- محاسبه قیمت‌های برابری واردات / صادرات
	..... ۳-۲-۷- محاسبه هزینه حمل نهاده‌های وارداتی از بنادر کشور تا
۶۴	..... استان آذربایجان غربی

فصل چهارم - تشریح نتایج

۶۶	..... ۴-۱- جدول داده - ستانده
۶۸	..... ۴-۲- جدول قیمت بازاری (مقادیر ارزشی منابع)
۷۰	..... ۴-۳- جدول هزینه و درآمد به قیمت بازاری
۷۳	..... ۴-۴- جدول قیمت‌های سایه‌ای (قیمت‌های اجتماعی)

- ۷۸ ..... ۴-۵- جدول هزینه و درآمد به قیمت سایه‌ای
- ۸۰ ..... ۴-۶- جدول ماتریس تحلیل سیاستی
- ۴-۶-۱- سناریوی I- تعیین DRC و ضرایب حمایتی با در نظر گرفتن تمام هزینه‌ها و $\frac{1}{30}$ هزینه‌های احداث ۸۰
- ۴-۶-۱-۱- محاسبه هزینه منابع داخلی (DRC) ۸۱
- ۴-۶-۱-۲- محاسبه ضریب حمایت اسمی برنهاده (NPI) ۸۱
- ۴-۶-۱-۳- محاسبه ضریب حمایت اسمی بر محصول (NPC) ۸۲
- ۴-۶-۱-۴- محاسبه ضریب حمایت موثر (EPC) ۸۳
- ۴-۶-۲- سناریوی II: تعیین DRC و ضرایب حمایتی با در نظر گرفتن تمام هزینه‌ها و هزینه‌های احداث ۸۵
- ۴-۶-۲-۱- محاسبه هزینه منابع داخلی (DRC) ۸۵
- ۴-۶-۲-۲- محاسبه ضریب حمایت اسمی برنهاده (NPI) ۸۵
- ۴-۶-۲-۳- محاسبه ضریب حمایت اسمی بر محصول (NPC) ۸۶
- ۴-۶-۲-۴- محاسبه ضریب حمایت موثر (EPC) ۸۶
- ۴-۶-۳- سناریوی III: تعیین DRC و ضرایب حمایتی با در نظر گرفتن تمام هزینه‌ها بدون هزینه‌های احداث و زمین ۸۷
- ۴-۶-۳-۱- محاسبه هزینه منابع داخلی (DRC) ۸۷
- ۴-۶-۳-۲- محاسبه ضریب حمایت اسمی برنهاده (NPI) ۸۷
- ۴-۶-۳-۳- محاسبه ضریب حمایت اسمی بر محصولی (NPC) ۸۸
- ۴-۶-۳-۴- محاسبه ضریب حمایت موثر (EPC) ۸۸
- ۴-۷- تحلیل حساسیت در صورت تغییر قیمت جهانی سیب ۹۰

فصل پنجم - بحث خلاصه نتایج، پیشنهادات

۹۴ ..... ۱-۵- خلاصه نتایج و بحث

۹۷ ..... ۲-۵- پیشنهادات

۱۰۰ ..... فهرست منابع و مآخذ

۱۰۵ ..... چکیده به انگلیسی

پیشگفتار:

صادرات و واردات و مسائل مبتلا به آن فرا روی هر کشوری قرار دارد و در این میان تنها کشورهایی می‌توانند ابتکار عمل را در دست داشته باشند که با توجه به اهداف بلند مدت اقتصادی خود برنامه‌ریزی مشخصی را دنبال کرده باشند. یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت برنامه‌ریزی صادرات، آگاهی از مزیت نسبی کشور در تولید کالاها و خدمات می‌باشد.

امروزه گرایش به سوی آزادسازی اقتصادی از ارکان سیاست‌های جدید به شمار می‌رود که بر پایه آن از سویی دخالت‌های دولت در زمینه توزیع، قیمت‌گذاری و تجارت به حداقل ممکن رسیده و زمینه‌های لازم برای مشارکت نیروهای مردمی و توسعه فعالیت‌های بخش خصوصی فراهم می‌گردد و از سوی دیگر صادرات و واردات کالا آزاد گردیده و سوبسیدها و تعرفه‌ها از میان رفته، نرخ ارز یکسان می‌گردد و مکانیسم‌های بازار حاکمیت می‌یابند. در راستای این گرایش‌ها، سیاست‌های اقتصادی نظام جمهوری اسلامی ایران نیز در جهت توسعه صادرات تمرکز یافته و به بخش‌های اقتصادی که از پتانسیل تولید و صادرات خوبی برخوردارند توجه ویژه‌ای مبذول می‌شود. بخش کشاورزی نیز از این توجه غافل نمانده و در برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی، محور توسعه قلمداد گردیده است.

از این رو آگاهی از مزیت‌های نسبی بخش کشاورزی در کوتاه مدت و بلند مدت جهت تخصیص بهینه منابع تولیدی و تعیین الگوی صادرات و الگوی تولید و مصرف امری حیاتی بوده و زیربخش باغبانی به لحاظ تنوع تولیدات آن زمینه بسیار مساعدی جهت تعیین مزیت نسبی در امر تولید است. از طرف دیگر به لحاظ پیوستن کشورمان در آینده‌ای نزدیک به سازمان تجارت جهانی (World Trade Organization = W.T.O) امری اجتناب‌ناپذیر است، لذا بررسی مزیت نسبی تولید کالاها و خدمات بخش‌های اقتصادی تأکید می‌شود.

از این رو در این مطالعه تحقیقی ما با استفاده از روش DRC و نرخ حمایت موثر، برای تعیین مزیت نسبی استان آذربایجان غربی در تولید سیب درختی، به قضاوت نشستیم. در فصل اول اقدام به ارائه طرح تحقیق نموده و کلیاتی از وضعیت سیب را در فصل دوم تحت عنوان «تحلیل وضعیت سیب در ایران و جهان» شرح داده‌ایم. در فصل سوم این پایان‌نامه در قالب «مروری بر

ادبیات موضوع» ابتدا مطالعات انجام شده در خارج و داخل را توضیح داده و سپس مبانی تئوریکی مطلب را تشریح نموده‌ایم. فصل چهارم را به تشریح نتایج حاصل اختصاص داده و بر پایه «سیستم ماتریس تحلیل سیاستی» در قالب سه سناریو، ضریب DRC و ضرایب حمایتی (شامل ضریب حمایت اسمی برنهاد، ضریب حمایت اسمی بر محصول و ضریب حمایت موثر) را محاسبه نموده‌ایم. در پایان نیز اقدام به تحلیل حساسیت در شرایط تغییر قیمت جهانی سیب کرده‌ایم. فصل پنجم اختصاص به «بحث، خلاصه نتایج و پیشنهادات» دارد که متعاقباً توضیح هر کدام از فصول به تفصیل خواهد آمد.

فصل اول

فصل اول

طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه:

سیب یکی از میوه‌هایی است که انسان از قدیم الایام آن را شناخته و برای تغذیه اقدام به پرورش و اهلی کردن آن نموده است. موطن اصلی درخت سیب را حوالی بحر خزر، قفقاز و سواحل مدیترانه میدانند که بعدها توسط جهانگردان به سایر نقاط دنیا انتقال یافته است. گفته می‌شود برای اولین بار در کشورهای ایران، مصر، یونان و روم کشت آن متداول گردیده است. براساس متون مذهبی مورد پذیرش ادیان، این میوه همان میوه ممنوعه بهشتی بوده است. داستان معروف سیب نیوتن و استنباط قانون جاذبه از آن که معروف خاص و عام است به عنوان قانون سیب شهرت دارد. [۱]

خواص گیاه درمانی و طبی آن از دیرباز مورد توجه حکمای قدیم بوده و خوردن سیب قرمز قبل از صبحانه به عنوان داروی موثر سردرد تاکید شده است. درخت سیب از جمله نباتاتی است که عمر نسبتاً طولانی داشته و برخی از انواع آن حتی تا ۱۲۰ سال و شاید بیشتر عمر می‌کنند. تولید جهانی سیب درختی از ۳۳/۹ میلیون تن در سال ۱۹۸۰ به بیش از ۴۸/۸ میلیون تن در سال ۱۹۹۴ افزایش یافته است. [۷] سهم کشورهای پیشرفته صنعتی از تولید جهانی سیب از ۷۴ درصد در سال ۱۹۸۰ به حدود ۵۷/۵ درصد در سال ۱۹۹۳، کاهش یافته است. در همین مدت سهم کشورهای در حال توسعه (شامل چین) از تولید جهانی از ۲۳/۴ درصد در سال ۱۹۸۰ به بیش از ۴۲/۵ درصد در سال ۱۹۹۳ افزایش نشان می‌دهد. [۸]

سهم کشورمان از تولید جهانی سیب از ۶۰۰ هزار تن در سال ۱۹۸۰ (۱/۲ درصد) به بیش از ۱۶۹۰ هزار تن (۳/۴۶ درصد) در سال ۱۹۹۴ بالغ گردیده است. [۷] میزان صادرات سیب درختی در جهان در سال ۱۹۹۴ معادل ۵۲۴ ۵۳۸ ۴ تن بوده است.

کشورمان در این سال ۱۵۰۰۰۰ تن سیب به خارج صادر کرده است که این رقم معادل ۳/۳ درصد صادرات جهانی سیب می‌باشد. با توجه به اینکه در سال ۱۹۹۴ (مصادف با ۱۳۷۳ شمسی) میزان تولید سیب در ایران ۱۶۹۰ هزار تن بوده است باید گفت که سهم صادرات سیب از کل تولید این محصول ۸/۹ درصد می‌باشد. [۷].

شایان ذکر است که این ارقام از کتاب «Year Book - Trade-۱۹۹۴» سازمان خواروبار کشاورزی جهانی (F.A.O) نقل گردیده‌اند. در حالیکه براساس آمارهای داخلی منتشره از سوی وزارت کشاورزی میزان تولید این محصول در سال ۱۳۷۳ معادل ۲۰۰۸۰۵۱ تن و میزان صادرات ۳۲۰۰۰۰ تن بوده است. به عبارت دیگر سهم کشورمان از کل تولید جهانی ۴/۱ درصد و سهم صادراتمان معادل ۷ درصد صادرات جهانی بوده است. یعنی در این سال ۱۶ درصد از کل تولید محصول به خارج صادر گردیده است. [۶].

آب و هوای کشور جهت احداث باغ سیب بسیار مستعد بوده و شرایط پرورش این درخت در مناطق غربی، شمالی و مرکزی به خوبی مهیا می‌باشد. درخت سیب بجز استانهای بوشهر و هرمزگان در تمامی استانهای کشور کشت گردیده و محصول خوبی می‌دهد. طبق آمار منتشره از سوی وزارت کشاورزی در سال زراعی ۷۳-۷۴، سطح زیر کشت درختان سیب بالغ بر ۱۵۴/۶ هزار هکتار بوده که ۹۳/۵۶٪ آن (۱۴۴/۷ هزار هکتار) بارور و بقیه به صورت نهال غیر مثمر بوده است. شایان ذکر است میزان تولید در این سال ۲ میلیون تن برآورد گردیده و متوسط عملکرد در هکتار نیز ۱۳/۹ تن اعلام شده است.

براساس آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۷۳، آذربایجان غربی مهمترین استان کشور از لحاظ سطح زیر کشت و میزان تولید سیب می‌باشد. در این سال، سطح زیر کشت سیب درختی در این استان ۴۰/۲ هزار هکتار (۲۶ درصد از کل کشور) و میزان تولید ۴۸۱/۶ هزار تن (۲۴ درصد از کل تولید کشور) بوده است [۶]. لذا این استان به عنوان یکی از قطبهای عمده تولید سیب در کشور مطرح بوده و بررسی وضعیت تولید سیب در آن از اهمیت خاصی برخوردار است. در فصل بعد مناطق تولید کننده سیب در کشورمان و نیز سهم هر یک از آنها از کل تولید تشریح خواهد شد.

از آنجائیکه یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت برنامه‌ریزی صادرات و واردات آگاهی از

مزیت‌های نسبی کشور در تولید کالاها و خدمات است و نظریه اینکه کشورمان سیاست توسعه صادرات را به عنوان یک راهبرد توسعه در دستور کار خود قرار داده است. لذا کشف مزیت‌های نسبی تولید در کوتاه مدت و بلند مدت و استفاده از آنها نه تنها نوع صادرات و ترکیب آن، بلکه شکل تخصیص منابع و الگوی تولید و مصرف را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد [۳]. و از آنجائیکه بخش کشاورزی به عنوان بخشی از اقتصاد که همواره دارای ارزش افزوده می‌باشد، تعیین مزیت نسبی کشور در تولید فراورده‌های این بخش امری حیاتی است. بدیهی است در استان آذربایجان غربی که از نظر تولید و سطح زیرکشت سیب درختی مقام اول را در بین سایر استانهای کشور دارا است. بررسی مزیت نسبی در زمینه تولید و عرضه این محصول یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت بررسی زمینه‌های بازاریابی و صادرات این محصول ارز آور را فراهم می‌آورد.

۱-۲- شناسایی مسئله

درخت سیب در آب و هوای معتدل و سردسیر بهترین نوع محصول را می‌دهد و در مناطقی که اختلاف درجه حرارت تابستان و زمستان نسبتاً زیاد است از بازدهی خوبی برخوردار می‌باشد. کیفیت این محصول در مناطقی که در طول سال دارای حداقل ۱۲۰۰ ساعت حرارت زیر صفر بوده‌اند بسیار خوب گزارش شده است [۱].

از آنجائیکه قسمت اعظم باغات استان آذربایجان غربی به کشت سیب اختصاص دارد و نیز اختلاف درجه حرارت در تابستان و زمستان این استان نسبتاً زیاد بوده و گاه تا ۶۸ درجه سانتیگراد می‌رسد و در طول سال شاهد حدود ۲۶۰۰ ساعت حرارت زیر صفر است، لذا از پتانسیل و بازدهی بسیار خوبی برخوردار می‌باشد. بطوریکه مرغوبترین سیب دنیا (گلدن دلشس) در تاین منطقه تولید می‌شود [۶].

علی‌رغم سطح زیرکشت زیاد و تولید فراوان تنها مقدار ناچیزی از محصول تولیدی استان به خارج صادر می‌گردد. براساس آمار نامه استان آذربایجان غربی که در اردیبهشت سال ۱۳۷۵ به چاپ رسیده است، در سال ۱۳۷۲ از استان یاد شده تنها ۴۴/۴۷۰ هزار تن سیب درختی به ارزش ۳۳۸۸۷۴۳ هزار ریال به خارج صادر گردیده است که معرف ۱۰/۵ درصد از کل تولید استان در

سال ۱۳۷۲ می باشد.

از این رو باید گفت که قسمت اعظم سبب تولیدی این استان مانند سایر استانهای تولیدکننده این محصول یا به صورت ضایعات از بین رفته یا به مصرف خوراک دام می رسد. بطوریکه براساس اظهار نظر کارشناسان وزارت کشاورزی سالانه بین ۵۰۰ - ۲۰۰ هزار تن سبب به دلیل عرضه مازاد بر تقاضای داخلی، نامناسب بودن ظرفیت سردخانه ها و هزینه های پس از برداشت نابود شده یا به مصرف دام می رسد. اگر به این مقدار ضایعات مرحله تولید تا توزیع را که چیزی در حدود ۲۰-۱۵ درصد است بیفزائیم، میزان واقعی مصرف سرانه سبب در ایران ۲۰ کیلوگرم خواهد بود که ۳ برابر مصرف سرانه جهانی است. (مصرف سرانه دنیا در سال ۱۹۹۳، ۷/۵ کیلوگرم بوده است.) [۱].

لذا باید دید که تخصیص منابع تولیدی و سرمایه برای این محصول که سطح وسیعی از باغات استان را بخود اختصاص داده است. از نظر اقتصادی منطقی است؟ و به عبارت دیگر استان مزبور از بعد اقتصادی در زمینه تولید مزیت نسبی دارد یا نه؟ در صورت داشتن مزیت نسبی باید به دنبال رفع تنگناهای عرضه آن باشیم تا بتوانیم در زمینه عرضه (صادرات) نیز مزیت نسبی داشته باشیم و در صورت عدم وجود مزیت نسبی باید الگوی تولید و الگوی صادرات و تخصیص منابع را تغییر دهیم تا منابع به صورت کارآ در تولید محصول یا محصولاتی مشارکت نمایند که در تولید آن دارای مزیت هستیم.

نظر به اینکه در برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی، کشاورزی محور توسعه قلمداد گردیده و صادرات غیر نفتی از اهمیت ویژه ای برخوردار است، لازم به نظر می رسد به این محصول که در غالب استانهای کشور کشت می شود به عنوان یک محصول تجارتمندی ارزش آور توجه ویژه ای مبذول شود و مزیت نسبی این محصول نسبت به محصولات دیگر و نیز نسبت به سایر کشورهای تولیدکننده تعیین گردد و مشخص شود که آیا حمایت های دولت که در غالب کشورهای عمده تولیدکننده متوجه این محصول است در ایران نیز کارآ بوده یا نه؟ با تعیین مزیت نسبی استان آذربایجان غربی که از تولید بسیار خوبی برخوردار است (۲۴ درصد کل کشور) مشخص خواهد شد که آیا تخصیص نهاده ها و عوامل تولید به این محصول اقتصادی

است و اگر نه چه ایده‌ای در این زمینه مطلوب خواهد بود.

۱-۳- اهمیت موضوع مورد تحقیق

اهمیت صادرات غیر نفتی در طول تاریخ تجارت خارجی ایران با افت و خیزهای زیادی مواجه بوده و با ظهور بخش نفت در تجارت خارجی کشور از اهمیت و نقش صادرات غیر نفتی در تجارت خارجی و به تبع آن، در کسب درآمدهای ارزی کاسته شده است. در اقتصادهای تک محصولی وابسته به نفت هرگونه نوسان در صادرات نفتی مستقیماً بر درآمدهای ارزی و اقتصاد اینگونه کشورها اثر می‌گذارد.

بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی، تلاش برای رشد و توسعه صادرات غیر نفتی - چه از ناحیه تنگناهای ارزی ناشی از جنگ تحمیلی، تحریمهای اقتصادی و... و چه از ناحیه جهت‌گیریهای اصولی کشور در خصوص استقلال اقتصادی و رهایی از درآمدهای تک محصولی نفت - اهمیت خاصی یافته و فعالیت‌های تحقیقاتی زیادی در این زمینه صورت می‌گیرد، ولی به رغم تلاش‌های علمی انجام شده در این راستا، مطالعات مزبور از بعد مباحث نظری دارای فقر زیادی است و از نظریات و الگوی نظری تجارت بین‌المللی بویژه مزیت نسبی کمترین استفاده به عمل نیامده است [۳]

در اقدامات و سیاست‌های گذشته تنها به یک مرحله از فرایند صدور یعنی انتقال کالاها به بازارهای خارجی توجه شده بدون آنکه به عوامل موثر بر رشد و گسترش تولید، عوامل موثر بر تقاضا و مسائل مربوط به بازارهای صادراتی عنایتی شود. [۳]

در زمینه تولید براساس تئوری مزیت نسبی کشوری که کالایی را با هزینه کمتری تولید نماید در تولید آن دارای مزیت نسبی بوده و صادرکننده کالا خواهد بود و کشوری که کالایی را با هزینه کمتری تولید نماید در تولید آن مزیت نسبی نداشته و واردکننده کالا خواهد بود. براساس این تئوری تخصیص سرمایه و منابع تولید در جهت تولید کالایی سوق داده خواهد شد که کشور مزبور در تولید آن دارای بیشترین مزیت نسبی و یا کمترین عدم مزیت نسبی باشد.

بعد از انقلاب اسلامی سیاست‌ها دولت در بخش کشاورزی در زمینه خودکفائی در محصولات

استراتژیک متمرکز بود ولی در برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی این سیاست‌ها تغییر جهت داده و بیشتر بر خودکفائی و توسعه صادرات محصولات این بخش توجه می‌شود.

از این رو لازم است تحقیقات گسترده‌ای در جهت شناسائی امکانات بالقوه وجود مزیت نسبی در زمینه تولید و صدور بعضی از محصولات صادراتی به عمل آید تا گامی در جهت توسعه صادرات برداشته شود.

از آنجائیکه در برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی کشاورزی محور توسعه قلمداد گردیده، لازم است از هرزرفتن سرمایه‌ها و عوامل تولید ممانعت به عمل آورده و با شناختن مزیت نسبی محصولات زراعی و باغی و نیز کارایی عوامل تولید در تولید این محصولات، اولاً از عوامل و نهاده‌های تولید با کارایی بالا استفاده به عمل آید، ثانیاً با شناختن مزیت‌ها و عدم مزیت‌های نسبی محصولات کشاورزی، عمده سرمایه‌ها در تولید محصولات اختصاص یابد که در تولید آنها دارای مزیت نسبی هستیم. در همین راستا استان آذربایجان غربی به عنوان استانی که از نظر سطح زیر کشت و میزان تولید سیب درختی مقام اول را در بین سایر استانهای کشور داراست و بنا به اظهار نظر کارشناسان حوزه معاونت میوه‌های سرد سیری وزرات کشاورزی مرغوبترین سیب دنیا در ارتفاعات این استان به عمل می‌آید و نیز به لحاظ وجود بازارهای فروش فراورده‌های این محصول در کشورهای تازه استقلال یافته و ترکیه، جهت عطف توجه سیاستگذاران بازرگانی برای محاسبه مزیت نسبی تولید انتخاب گردیده است. لذا نگارنده بر آن شد گامی هر چند اندک در حد توان خویش در این زمینه بردارد.

۱-۴- منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد بررسی استان آذربایجان غربی انتخاب گردید. این استان در شمال غربی ایران بین $35^{\circ}58'$ تا $39^{\circ}46'$ عرض شمالی و $44^{\circ}3'$ تا $47^{\circ}23'$ طول شرقی قرار دارد و از شمال به کشورهای آذربایجان، ترکیه، از مغرب به کشورهای ترکیه و عراق و از جنوب به استان کردستان و از شرق به استان آذربایجان شرقی و استان زنجان محدود است. طول مرز آبی و خاکی استان با کشورهای